॥ શ્રીસ્વામિનારાયણો વિજયતેતરામ્ ॥

॥ શ્રી કારીયાણી - વચનામૃતમ્ ॥

સંવત્ ૧૮૭૭ ના ભાદરવા સુદિ ૧૨ દ્વાદશીને દિવસ ગામ શ્રી કારીયાણી મધ્યે વસ્તાખાચરના દરબારમાં ઉત્તરાદે બાર ઓરડાની ઓસરીએ સુરતના હરિભક્ત જાદવજી છપરપલંગ લાવ્યા હતા તે ઢાળ્યો હતો ને તે પલંગ ઉપર રેશમનું ગાદલું ધોળા ઓછાડે સહિત બિછાવ્યું હતું ને તેની ઉપર ધોળો તકીયો તથા લાલ મશરૂનાં ઢીંચણીયાં મુક્યાં હતાં અને તે પલંગની ઉપર ચારેકોર સોનેરી કસબના સેજબંધ લટકતા હતા, એવી શોભાએ યુક્ત જે તે પલંગ તેની ઉપર શ્રીજીમહારાજ ઉત્તરાદે મુખારવિંદે વિરાજમાન હતા અને સોનેરી છેડાનો ધોળો ફેંટો મસ્તકે બાંધ્યો હતો, અને સોનેરી છેડાનું શેલું ઓઢ્યું હતું, ને કાળા છેડાનો ધોળો ખેસ પહેર્યો હતો, અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી. અને શ્રીજીમહારાજના મુખારવિંદરૂપ ચંદ્રમા સામા ચકોરની પેઠે સર્વે ભક્તજન જોઈ રહ્યા હતા.

પછી શ્રીજીમહારાજ પરમહંસ પ્રત્યે બોલ્યા જે, ‘‘માંહોમાંહી પ્રશ્ન ઉત્તર કરો.’’ ત્યારે ભૂધરાનંદ સ્વામીએ પ્રશ્ન પુછ્યો જે, ‘‘ભગવાનનો નિશ્ચય થાય છે તે અંતઃકરણમાં થાય છે કે જીવમાં થાય છે ?’’ ત્યારે તેનો ઉત્તર શિવાનંદસ્વામીએ કરવા માંડ્યો પણ થયો નહિ. પછી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, ‘‘આ જીવ છે તે બુદ્ધિએ કરીને જાણે છે અને તે બુદ્ધિ છે તે [૧]સર્વનું કારણ છે ને સર્વથી મોટી છે. માટે તે બુદ્ધિ મનને વિષે રહી છે, ચિત્તને વિષે રહી છે, અહંકારને વિષે રહી છે, શ્રોત્રને વિષે રહી છે, ચક્ષુને વિષે રહી છે, ઘ્રાણને વિષે રહી છે, જિહ્વાને વિષે રહી છે, વાણીને વિષે રહી છે, ત્વચાને વિષે રહી છે, હાથને વિષે રહી છે, પગને વિષે રહી છે, શિશ્નને વિષે રહી છે, ગુદાને વિષે રહી છે, એવી રીતે બુદ્ધિ છે તે નખશિખા પર્યંત આ શરીરને વિષે વ્યાપીને રહી છે. અને તે બુદ્ધિને વિષે જીવ રહ્યો છે પણ તે જીવ જણાતો નથી અને એકલી બુદ્ધિ જણાય છે. ત્યાં દ્રષ્ટાંત છે જેમ અગ્નિની જ્વાળા ઘટે છે વધે છે તે વાયુએ કરીને વધે છે ને ઘટે છે અને તે અગ્નિની જ્વાળા વધતી ઘટતી જણાય છે પણ વાયુ જણાતો નથી. અને જેમ અગ્નિ લઈને છાણામાં મુકીએ ને તે છાણામાં સળગવા માંડે તેને લઈને જ્યાં વાયુ ન હોય ત્યાં મુકીએ તે ધુમાડો ઉંચો ચડવા માંડે તે ધુમાડોજ ઉંચો ચડતો જણાય પણ તેમાં વાયુ જણાતો નથી, અને જેમ આકાશને વિષે વાદળાં ચાલે છે તે વાયુએ કરીને ચાલે છે તે વાદળાં ચાલતાં જણાય છે, પણ તેમાં રહ્યો એવો જે વાયુ તે જણાતો નથી. તેમ જ્વાળા, ધુમાડો ને વાદળાં તેને ઠેકાણે બુદ્ધિ જાણવી અને વાયુને ઠેકાણે જીવ જાણવો. તે જીવ કેવો છે તો બુદ્ધિએ કર્યો જે નિશ્ચય તેને જાણે છે, અને તે બુદ્ધિમાં નિશ્ચયની વિગતીનો કરનારો જે બ્રહ્મા તેને પણ જાણે છે, અને મનના સંકલ્પને જાણે છે, અને તે મનના સંકલ્પની વિગતીનો કરનારો જે ચંદ્રમા તેને પણ જાણે છે, અને ચિત્તના ચિંતવનને જાણે છે, અને તે ચિત્તના ચિંતવનની વિગતી કરનારા જે વાસુદેવ તેને પણ જાણે છે, અને અહંકારની અહંમતિને જાણે છે, અને તે અહંમતિની વિગતીના કરનારા જે રૂદ્ર તેને પણ જાણે છે, એવી રીતે જે ચાર અંતઃકરણ અને દશ ઈંદ્રિયો તેના જે વિષય ને તે વિષયની વિગતીના કરનારા જે દેવતા એ સર્વેને એક કાળાવછિન્ન જાણે છે, એવો જે જીવ તે જીવ જે તે એકદેશસ્થ જણાય છે અને બરછીની અણી જેવો તીખો જણાય છે અને અતિશે સૂક્ષ્મ જણાય છે તે બુદ્ધિએ સહિત છે માટે એવો સૂક્ષ્મ જણાય છે પણ જ્યારે એ જીવને દેહ, ઈંદ્રિયો, અંતઃકરણ, દેવતા અને વિષય તેના પ્રકાશપણે જાણીએ ત્યારે તો જીવ બહુ મોટો જણાય છે અને વ્યાપક જણાય છે તે બુદ્ધિએ રહિત છે અને અનુમાને કરીને જણાય છે પણ સાક્ષાત્કાર નથી જણાતો, ત્યાં દ્રષ્ટાંત છે જેમ કોઈક દશમણની તલવાર હોય તેને જોઈને માણસ અનુમાન કરે જે, ‘એ તલવારનો ઉપાડનારો બહુ મોટો હશે,’ તેમ એ સર્વે દેહ, ઈંદ્રિયાદિકને એકકાળે પ્રકાશે છે માટે એ જીવ બહુ મોટો છે એવી રીતે અનુમાને કરીને જણાય છે, એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે ઉત્તર કર્યો.

ત્યારે નિત્યાનંદસ્વામીએ પુછ્યું જે, ‘‘હે મહારાજ ! એમાં તે શું ઉત્તર થયો ?’’ ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ‘‘એમાં તો એ ઉત્તર થયો જે, જ્યારે બુદ્ધિમાં નિશ્ચય થયો ત્યારે જીવમાં પણ નિશ્ચય થઈ ગયો એમ જાણવું. તે કેવી રીતે થાય છે તો પ્રથમ ઈંદ્રિયોમાં નિશ્ચય થાય છે, પછી અહંકારમાં નિશ્ચય થાય છે, પછી ચિત્તમાં નિશ્ચય થાય છે, પછી મનમાં નિશ્ચય થાય છે, પછી બુદ્ધિમાં નિશ્ચય થાય છે, પછી જીવમાં નિશ્ચય થાય છે.’’ એમ શ્રીજી મહારાજે કહ્યું.

ત્યારે નિત્યાનંદસ્વામીએ વળી પુછ્યું જે, ‘‘હે મહારાજ ! ઈંદ્રિયોમાં નિશ્ચય હોય તે કેમ જણાય ને અંતઃકરણમાં નિશ્ચય

હોય તે કેમ જણાય ને જીવમાં નિશ્ચય હોય તે કેમ જણાય ?'' ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ''ઈંદ્રિયોમાં નિશ્ચય તે એમ જાણવો જે, આ જગતને વિષે જે જે પદાર્થ છે તે દીઠામાં, સાંભળ્યામાં, સુંઘ્યામાં, અડ્યામાં આવે છે તેમાં કેટલાંક [૧]શુભ છે ને કેટલાંક [૨]અશુભ છે. અને કેટલાંક [૩]સુખરૂપ છે. અને કેટલાંક [૪]દુઃખરૂપ છે. અને કેટલાંક [૫]પ્રિય છે. અને કેટલાંક [૬]અપ્રિય છે. અને કેટલાંક [૭]યોગ્ય છે. અને કેટલાંક [૮]અયોગ્ય છે, એ સર્વે ભગવાનમાં જણાય તેણે કરીને કોઈ સંશય ન થાય તો એને ઈંદ્રિયોમાં નિશ્ચય જાણવો. અને સત્ત્વ, રજ અને તમ એ ત્રણ ગુણનાં જે કાર્ય છે તેમાં આળસ નિદ્રાદિક તમોગુણનું કાર્ય છે અને કામ ક્રોધાદિક રજોગુણનું કાર્ય છે અને શમદમાદિક સત્ત્વગુણનું કાર્ય છે. એ સર્વે ભગવાનમાં દેખાય પણ તેમાં કોઈ સંશય ન થાય તો એને અંતઃકરણમાં ભગવાનનો નિશ્ચય જાણવો. અને જેમ ઋષભદેવ ભગવાન નિર્વિકલ્પ સમાધિએ કરીને ઉન્મત્ત થકા વિચર્યા ને મુખમાં પાણો રાખ્યો ને પોતાનો દેહ દાવાનળમાં બળી ગયો તોય ખબર ન રહી. એવી રીતે જે ગુણાતીત સ્થિતિ તે ભગવાનમાં જણાય તેમાં કોઈ સંશય ન થાય તો એને જીવને વિષે નિશ્ચય થયો જાણવો. ત્યાં દૃષ્ટાંત છે– જેમ સમુદ્રમાં વહાણ ચાલે છે તેમાં જે લોઢાનાં નાંગળ હોય તેને સમુદ્રમાં નાખે તે જો ધરતી લગણ ન પુગ્યો હોય ને તેને જો તરત તાણી લે તો ઝાઝી મહેનત ન પડે ને તરત નીસરી આવે અને તેને ધરતી લગણ જવા દઈને તાણે તો ઘણી મહેનતે નીસરે અને જો ધીરે ધીરે જવા દે ને ધરતીમાં ખુંતે ને ભરાઈ જાય તો પાછો તે તાણ્યો તણાય નહિ, ને નીસરે પણ નહિ, એમ જેને જીવને વિષે નિશ્ચય થાય તો તેનો નિશ્ચય કોઈ પ્રકારે તાણ્યો તણાય નહિ.'' એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે વાર્તા ઘણીક કરી પણ આતો દિશમાત્ર લખી છે.

પછી ચૈતન્યાનંદસ્વામીએ પુછ્યું જે, ''હે મહારાજ ! ભગવાન તો મન વાણી થકી પર છે અને ગુણાતીત છે, તેને માયિક એવાં જે ઈંદ્રિયો અંતઃકરણ તે કેમ પામે ?'' ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ''આ દેહ ઈંદ્રિયો ને અંતઃકરણ તેને જાણનારો જે જીવ તે જ્યારે સુષુપ્તિમાં લીન થાય છે. ત્યારે એનાં ઈંદ્રિયો, અંતઃકરણ પણ સુષુપ્તિમાં લીન થાય છે ત્યારે તે સમયમાં એ જીવને ભગવાન [૧]પ્રકાશે છે. અને જ્યારે સુષુપ્તિમાંથી સ્વપ્નમાં આવે છે ત્યારે તે સ્વપ્ન સંબંધી જે સ્થાન, ભોગ, વિષય અને જીવ એ સર્વેને ભગવાન [૨]પ્રકાશે છે, અને જાગ્રતમાં પણ ભગવાન [૩]પ્રકાશે છે. એવી રીતે [૪]રૂપપણે ને [૫]અરૂપપણે કરીને રહ્યો જે જીવ તેને ભગવાન પ્રકાશે છે, અને પ્રધાનમાંથી મહતત્ત્વ થયું, અને મહતત્ત્વમાંથી ત્રણ પ્રકારનો અહંકાર થયો, ને તે અહંકારમાંથી ઈંદ્રિયો, દેવતા, પંચભૂત, પંચમાત્રા એ સર્વે થયાં, તેમને પણ જે ભગવાને [૬]પ્રકાશ્યાં છે અને એ સર્વે તત્ત્વે મળીને રચ્યો એવો જે વિરાટ તેને પણ ભગવાન પ્રકાશે છે, અને એ સર્વે જ્યારે માયામાં લીન થાય છે ત્યારે તે માયાને પણ ભગવાન પ્રકાશે છે, એવી રીતે જીવ અને ઈશ્વર એ બેય જ્યારે રૂપ પણે થાય છે ત્યારે જે ભગવાન પ્રકાશે છે, અને જ્યારે એ જીવ ને ઈશ્વર બેય નામરૂપ રહિત થકા સુષુપ્તિમાં ને પ્રધાનમાં રહે છે ત્યારે પણ જે ભગવાન પ્રકાશે છે અને જે કાળ તે એ માયાદિક તત્ત્વ ને નામરૂપપણાને પમાડે છે ને અરૂપ પણાને પમાડે છે, એવો જે કાળ તે કાળને પણ જે ભગવાન પ્રકાશે છે એવા જે ભગવાન તે જે તે ઈંદ્રિયો અંતઃકરણે કરીને કેમ જાણ્યામાં આવે ? એ તમારો પ્રશ્ન છે કે નહિ ?'' ત્યારે સૌએ કહ્યું જે, ''હે મહારાજ ! એજ પ્રશ્ન છે.'' ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ''એનો એમ ઉત્તર છે જે, એવા જે ભગવાન તેને આ જગતની ઉત્પત્તિ અને સ્થિતિનું કરવું છે તે કાંઈ પોતાને અર્થે નથી, કાંજે, શ્રીમદ્ભાગવતમાં કહ્યું છે જે :-

''बुद्धीन्द्रियमनः प्राणान् जनानामसृजत् प्रभुः । मात्रार्थं च भवार्थं च ह्यात्मनेऽकल्पनाय च ॥''

એ શ્લોકમાં એમ કહ્યું છે જે, 'સર્વે જનનાં બુદ્ધિ, ઈન્દ્રિયો, મન અને પ્રાણ તેને ભગવાન જે તે સૃજતા હવા, તે જીવને વિષય ભોગને અર્થે તથા જન્મને અર્થે તથા લોકાંતરમાં જવાને અર્થે તથા મોક્ષને અર્થે સૃજ્યાં છે,' માટે આ જગતની ઉત્પત્તિ કરે છે તે પણ જીવના કલ્યાણને અર્થે કરે છે, અને સ્થિતિ કરે છે તે પણ જીવના કલ્યાણને અર્થે કરે છે અને પ્રલય કરે છે તે પણ જીવને અર્થે કરે છે, કાં જે નાનાપ્રકારની સંસૃતિએ કરીને થાક્યા જે જીવ તેના વિશ્રામને અર્થે પ્રલય કરે છે. એવી રીતે સર્વે પ્રકારે જીવના હીતને અર્થે પ્રવર્ત્યા એવા જે ભગવાન તે જે તે જ્યારે કૃપા કરીને મનુષ્ય સરખા થાય છે ત્યારે જે જીવ તે ભગવાનના સંતનો સમાગમ કરે છે તે જીવના જાણ્યામાં કેમ ન આવે ? એતો આવે જ'' એમ શ્રીજી મહારાજે કહ્યું.

ત્યારે ભજનાનંદસ્વામીએ પુછ્યું જે, ''હે મહારાજ ! આ શ્રુતિમાં એમ કેમ કહ્યું છે જે, यतो वाचो निवर्तन्ते अप्राप्य मनसा सह । ત્યારે શ્રીજીમહારાજ પ્રસન્ન થકા બોલ્યા જે, ''એનું એમ છે જે, જેમ પૃથ્વી આકાશમાં રહી છે પણ આકાશના ભાવને નથી પામતી અને જળ આકાશને વિષે રહ્યું છે પણ આકાશના ભાવને નથી પામતું, અને તેજ આકાશને વિષે રહ્યું છે પણ આકાશના ભાવને નથી પામતું, અને વાયુ આકાશને વિષે રહ્યો છે પણ આકાશના ભાવને નથી પામતો, એમ મન વાણી ભગવાનને નથી પામતાં.''

ત્યારે નિત્યાનંદ સ્વામીએ પુછ્યું જે, ''હે મહારાજ ! શ્રુતિ સ્મૃતિમાં એમ કહ્યું છે જે, ''निरंजनः परमं साम्यमुपैति'' ''बहवो ज्ञानतपसा पूता मद्भावमागताः '' ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, 'એતો અમે અભક્તનાં મન ઈંદ્રિયોને કહ્યું છે પણ ભક્તનાં મન ઈંદ્રિયો તો ભગવાનને સાક્ષાત્કારપણે પામે છે, જેમ આકાશને વિષે રહી છે જે પૃથ્વી તે પ્રલયકાળને સમે આકાશરૂપ થઈ જાય છે, અને જળ પણ આકાશરૂપ થઈ જાય છે, અને તેજ પણ આકાશરૂપ થઈ જાય છે, અને વાયુ પણ આકાશરૂપ થઈ જાય છે. એમ જે

ભગવાનના ભક્ત હોય તેનાં જે દેહ, ઈંદ્રિયો, અંતઃકરણ અને પ્રાણ તે સર્વે ભગવાનને જ્ઞાને કરીને ભગવાનને આકારે થઇ જાય છે ને દિવ્ય થઇ જાય છે, કાં જે ભગવાન પોતે દિવ્ય મૂર્તિ છે તેનાં ઈંદ્રિયો અંતઃકરણ દેહ તેને આકારે એ ભક્તનાં દેહ ઈંદ્રિયો અંતઃકરણ થાય છે માટે દિવ્ય થઇ જાય છે. ત્યાં દૃષ્ટાંત છે જેમ ભમરી ઇયળને ઝાલી લાવે છે ને તેને ચટકો લઇને ઉપર ગુંજારવ કરે છે તેણે કરીને તે ઇયળ તેને તે દેહે કરીને તદાકાર થઇ જાય છે, પણ કોઇ અંગ ઇયળનું રહેતું નથી ભમરી જેવી જ ભમરી થઇ જાય છે તેમ ભગવાનનો ભક્તપણ એને એ દેહે કરીને ભગવાનને આકારે થઇ જાય છે. અને આ જે અમે વાર્તા કહી તેનું હાર્દ એ છે જે, આત્મજ્ઞાને સહિત જે ભક્તિ-નિષ્ઠાવાળો છે તથા કેવળ ભક્તિનિષ્ઠાવાળો છે તે બેયની એ ગતી કહી છે પણ કેવળ આત્મનિષ્ઠાવાળો જે કૈવલ્યાર્થી તેના દેહ, ઈંદ્રિયો અને અંતઃકરણ તેનું ભગવાનની મૂર્તિને તદાકારપણું નથી થતું એતો કેવળ બ્રહ્મસત્તાને પામે છે.'' એમ વાર્તા કરીને બોલ્યા જે, 'હવે એટલી વાર્તા રાખો અને સભા સર્વે શૂન્ય થઇ ગઇ છે માટે કોઇક સારાં સારાં કીર્તન બોલો.' એમ કહીને પોતે ધ્યાન કરવા માંડ્યા ને સંત કીર્તન ગાવા લાગ્યા. **ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥૧॥ ॥૯૭॥**

સંવત્ ૧૮૭૭ ના આસો સુદિ ૨ દ્વિતીયાને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ ગામ શ્રીકારીયાણી મધ્યે વસ્તાખાચરના દરબારમાં ઉત્તરાદે બાર ઓરડાની ઓસરીએ વિરાજમાન હતા, અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં, અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ પરમહંસ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા ભરાઇને બેઠી હતી.

અને શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞાએ કરીને નાના નાના પરમહંસ આગળ આવીને પ્રશ્ન ઉત્તર કરતા હતા. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ''લ્યો અમે એક પ્રશ્ન પુછીએ.'' ત્યારે સર્વે બોલ્યા જે, ''પુછો મહારાજ !'' પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે,''એકની બુદ્ધિ તો એવી છે જે, જે દહાડાથી સત્સંગ કર્યો હોય તે દહાડાથી ભગવાનનો તથા સંતનો અવગુણ આવે ખરો પણ રહે નહિ, ટળી જાય. પણ એમ ને એમ ગુણ અવગુણ આવ્યા કરે પણ સત્સંગ મુકીને કોઈ દિવસ જાય નહિ, શા માટે જે, એને બુદ્ધિ છે તે એમ જાણે જે, 'આવા સંત બ્રહ્માંડમાં ક્યાંય નથી અને આ મહારાજ વિના બીજો કોઈ ભગવાન નથી,' એમ સમજાણું હોય માટે સત્સંગમાં અડગપણે રહે છે. અને એકની તો એવી બુદ્ધિ છે જે સંતનો અથવા ભગવાનનો કોઈ દિવસ અવગુણ જ આવતો નથી. અને બુદ્ધિ તો એ બેયની સરખી છે અને ભગવાનનો નિશ્ચય પણ બેયનો સરખો છે, પણ એકને અવગુણ આવ્યા કરે છે ને એકને નથી આવતો, તે જેને અવગુણ આવે છે તેની બુદ્ધિમાં શો દોષ છે ? એ પ્રશ્ન નાના શિવાનંદ સ્વામીને પુછીએ છીએ.'' પછી શિવાનંદ સ્વામીએ એનો ઉત્તર કરવા માંડ્યો પણ ઉત્તર થયો નહિ. પછી ભગવદાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, ''એની બુદ્ધિ શાપિત છે,'' પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે,''એ ઠીક કહે છે. એનો ઉત્તર એજ છે, જે કોઈ જગતમાં કહેતા નથી જે, 'એને તો કોઈકનો ફટકાર લાગ્યો છે.' એમ મોટા સંતને દુઃખવ્યા હોય અથવા કોઇ ગરીબને દુઃખવ્યા હોય અથવા માબાપની ચાકરી ન કરી હોય તે માટે એમણે શાપ દીધો હોય તેણે કરીને એની બુદ્ધિ એવી છે.''

પછી ભગવદાનંદ સ્વામીએ પુછ્યું જે, ''હે મહારાજ ! એની શાપિત બુધ્ધિ છે તે કેમ સારી થાય ?'' ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે,''એનું તો એમ છે જે, એક તો અમે આ માથે બાંધી રહ્યા એ વસ્ત્રને ધોવું હોય, અને એક તો મોદ જેવું જાડું વસ્ત્ર તેને ધોવું હોય ત્યારે તે કાંઇ સરખે, દાખડે ધોવાય નહિ, કાં જે આ ઝીણું વસ્ત્ર ધોવું હોય ત્યારે તેમાં લગારેક સાબુ દેઇને ધોઇ નાંખીએ એટલે તરત ઉજળું થાય, અને જ્યારે જાડાં વસ્ત્રને ધોવું હોય ત્યારે તેને બે ચાર દિવસ સુધી પાણીમાં પલાળી મુકે ને પછી અગ્નિએ કરીને બાફે ને પછી સાબુ દેઇને ધુએ ત્યારે ઊજળું થાય, તેમ જેની બુદ્ધિ શાપિત હોય તે સર્વે પાળે છે, એટલું જ પાળે તો એ દોષ ટળે નહિ. અને બીજા જેમ નિષ્કામી રહે છે, નિઃસ્વાદી રહે છે, નિર્લોભી રહે છે, નિઃસ્નેહી રહે છે, નિર્માની રહે છે તેમજ એને ન રહેવું, બીજા નિષ્કામી રહેતા હોય તેથી એને વિશેષે નિષ્કામી રહેવું, અને બીજા નિર્લોભી રહેતા હોય તેથી એને વિશેષે નિર્લોભી રહેવું, અને બીજા નિઃસ્વાદી રહેતા હોય તેથી એને વિશેષે નિઃસ્વાદી રહેવું, અને બીજા નિઃસ્નેહી રહેતા હોય તેથી એને વિશેષે નિઃસ્નેહી રહેવું, અને બીજા નિર્માની રહેતા હોય તેથી એને વિશેષે નિર્માની રહેવું, અને બીજા સુઇ રહે તે કેડે ઘડી મોડું એને સુવું , અને બીજા માળા ફેરવે, તેથી એ વિશેષે માળા ફેરવે, અને બીજા ઉઠે તેથી ઘડી વહેલો ઉઠે, એમ સર્વેથી વિશેષ પાડે તો એની બુદ્ધિ શાપિત ટળે, નહિ તો ટળે નહિ.''

પછી મોટા શિવાનંદ સ્વામીએ મોટા યોગાનંદ સ્વામીને પ્રશ્ન પુછ્યો જે, ''કર્મ મૂર્તિમાન છે કે અમૂર્ત છે ?'' ત્યારે મોટા યોગાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, ''એનો ઉત્તર તો મને આવડે એમ જણાતું નથી.'' ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, ''વસ્તુતાએ કર્મ તો અમૂર્ત છે અને કર્મમાંથી થયું એવું જે શુભ અથવા અશુભ એવું ફળ તે તો મૂર્તિમાન છે. અને જે કર્મને મૂર્તિમાન કહે છે તે તો નાસ્તિક કહે છે, કાં જે, કર્મ જે ક્રિયા તે કાંઇ મૂર્તિમાન ન હોય,'' એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે ઘણીક વાર્તા કરી તેમાંથી આ તો દિશમાત્ર લખી છે. **ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥૨॥ ॥૯૮॥**

સંવત્ ૧૮૭૭ ના આસોવદી ૭ સાતમને દિવસ સાયંકાળને સમે શ્રીજી મહારાજ ગામ શ્રીકારીયાણી મધ્યે વસ્તાખાચરના દરબારમાં ઉત્તરાદે બારના ઓરડાની ઓસરીએ ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા, ને માથે શ્વેત ફેંટો બાંધ્યો હતો, ને શ્વેત ખેસ પહેર્યો

હતો, અને શ્વેત ચાદર ઓઢી હતી, ને ઉત્તરાદે મુખારવિંદે વિરાજમાન હતા, ને પોતાના મુખારવિંદની આગળ પરમહંસની તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, “આ શુકમુનિ બહુ મોટા સાધુ છે, અને જે દિવસથી અમારી પાસે રહ્યા છે તે દિવસથી એનો ચડતો ને ચડતો રંગ છે પણ મંદ તો પડતો નથી. માટે એતો મુક્તાનંદ સ્વામી જેવા છે.” એમ કહીને શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, મનુષ્યને પરસ્પર હેત થાય છે તે ગુણે કરીને થાય છે અને અવગુણ આવે છે તે દોષે કરીને આવે છે તે ગુણ ને દોષ તો માણસની ઉપરની પ્રકૃતિએ કરીને ઓળખાતા નથી, કાં જે કોઈક મનુષ્ય તો બિલાડાની પેઠે હેઠું જોઈને ચાલતો હોય પણ માંહી તો અતિ કામી હોય, તેને દેખીને અણસમજુ હોય તે કહે જે, ‘આ તો બહુ મોટો સાધુ છે,’ અને કોઈક તો ફાટી દૃષ્ટિએ ચાલતો હોય તેને જોઈને અણસમજણવાળો હોય તે એમ કહે જે, ‘આતો અસાધુ છે.’ પણ એ માંહી તો મહાનિષ્કામી હોય માટે શરીરની ઉપરની પ્રકૃતિ જોઈને મનુષ્યની પરીક્ષા થાય નહિ, પરીક્ષા તો ભેળા રહ્યા થાય છે. ભેળો રહે ત્યારે બોલ્યામાં જણાય, ચાલ્યામાં જણાય, ખાતે જણાય, પીતે જણાય, સુતે જણાય, ઉઠતે જણાય, બેઠતે જણાય, ઈત્યાદિક ક્રિયાને વિષે જણાય છે. અને વિશેષે કરીને તો ગુણ અવગુણ યુવા અવસ્થામાં જણાય છે પણ બાળ અવસ્થા તથા વૃદ્ધ અવસ્થામાં તો નથી જણાતા, કાંજે કોઈક બાળ અવસ્થામાં ઠીક ન હોય ને યુવાવસ્થામાં સરસ થાય; અને કોઈક બાળ અવસ્થામાં સારો હોય ને યુવા અવસ્થામાં બગડી જાય છે. અને જેને ખટકો હોય જે, ‘મને આ ઘાટ થયો તે ઠીક નહિ’ ને તે ઘાટને ટાળ્યાનો યત્ન કર્યા કરે અને તે જ્યાં સુધી ટળે નહિ ત્યાં સુધી ખટકો રાખે, એવો જેનો સ્વભાવ હોય તે યુવા અવસ્થામાં વધી જાય અને જેને ખટકો ન હોય ને પ્રમાદી હોય તે વધે નહિ. અને એવો સારો હોય તે તો બાળકપણામાંથી જ જણાય.” તે ઉપર પોતે પોતાના બાળકપણાના ત્યાગી સ્વભાવની ઘણીક વાર્તા કરીને બોલ્યા જે, “સારો હોય તેને તો બાળકપણામાંથીજ છોકરાની સોબત ગમે નહિ ને જીહ્વાનો સ્વાદિયો હોય નહિ, ને શરીરને દમ્યા કરે. જુવોને મને બાળપણામાં સ્વામી કાર્તિકની પેઠે એવો જ વિચાર ઉપજ્યો જે, મારે મારા શરીરમાં માતાનો ભાગ જે રૂધિર ને માંસ તે રહેવા દેવું નથી.’ માટે ઘણેક પ્રયત્ને કરીને શરીર એવું સુકવી નાખ્યું જે ‘શરીરમાં કાંઈક વાગે તો પાણીનું ટીપું નીસરે પણ રૂધિર તો નીસરેજ નહિ.’ એવી રીતે જે સારો હોય તે તો બાળપણામાંથીજ જણાય.

ત્યારે ભજનાનંદસ્વામીએ પુછ્યું જે, “હે મહારાજ ! એવો વિચાર તે મને કરીને રાખે તો ઠીક કે શરીરને દમે તે ઠીક ?” ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, “કેટલાક તો શરીરના દોષ છે તે જાણ્યા જોઈએ, અને કેટલાક તો મનના દોષ છે તે પણ જાણ્યા જોઈએ. તેમાં શરીરના દોષ તે શું જે, શિશ્ન ઈંદ્રિય વારંવાર જાગ્રત થાય તથા તેમાં ચેળ થાય તથા ઠેકડો ભરવો તથા ઘડી એકમાં સર્વેને જોઈ વળવું, તથા ઘડી એકમાં ઘણાક પ્રકારના ગંધ સુંઘી લેવા, તથા વીશ પચીશ ગાઉની મજલ કરવી, તથા બળે કરીને કોઈકને મળીને તેનાં હાડકાં ભાંગી નાખવાં, તથા સ્વપ્નમાં વીર્યપાત થાય ઈત્યાદિક જે દોષ છે તે સર્વે દેહના દોષ છે, પણ મનના નથી. તે એ શરીરના જે દોષ તે અતિશે ક્ષીણ થઈ જાય તોય પણ મનમાં જે કામનો સંકલ્પ તથા ખાધાનો તથા પીધાનો તથા ચાલ્યાનો તથા સ્પર્શનો તથા ગંધનો તથા શબ્દનો તથા સ્વાદનો જે સંકલ્પ તે રહ્યા કરે તે મનના દોષ જાણવા. એમ મનના ને શરીરના દોષ જાણીને શરીરના દોષને શરીરને દમવે કરીને ટાળવા, અને શરીર ક્ષીણ થયા પછી જે મનના દોષ રહ્યા તેને વિચારે કરીને ટાળવા જે, ‘હું આત્મા છું ને સંકલ્પ થકી ભિન્ન છું ને સુખરૂપ છું. એવી રીતે શરીરનું દમન ને વિચાર એ બે જેને હોય તે મોટો સાધુ છે અને જેને એકલું દમન છે ને વિચાર નથી તો તે ઠીક નહિ, તથા જેને એકલો વિચાર છે ને દમન નથી તે પણ ઠીક નહિ, માટે એ બે જેને હોય તે શ્રેષ્ઠ છે. અને શરીરનું દમન અને વિચાર એ બે વાનાં તો ગૃહસ્થ સત્સંગીને પણ જરૂર રાખ્યાં જોઈએ ત્યારે ત્યાગીને તો જરૂર રાખ્યાંજ જોઈએ.”

ત્યારે નિષ્કુળાનંદસ્વામીએ પુછ્યું જે, “હે મહારાજ ! એમ જે રહેવાય છે તે વિચારે કરીને રહેવાય છે, કે વૈરાગ્યે કરીને રહેવાય છે ?” ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, “એતો મોટા સંતના સમાગમે કરીને થાય છે. અને જેને મોટા સંતના સમાગમે કરીને પણ ન થાય તે તો મહાપાપી છે.” એમ કહીને વળી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, “ત્યાગી થઈને ગૃહસ્થને ભોગવવા યોગ્ય ભોગની ઈચ્છા રાખે છે તે ખડ ખાય છે, કાંજે એને એ ભોગ પ્રાપ્ત થનાર છે નહિ અને તેની ઈચ્છા રાખે છે, માટે એના સમજ્યામાં એ વાત આવી નથી, કાંજે, જે ગામ જવું નહિ તેનું નામ શું પુછવું ? તેમ એણે જે પદાર્થનો ત્યાગ કર્યો છે ને તેની પાછી અભિલાષા રાખે છે તે શું આ દેહે કરીને એને પ્રાપ્ત થવાનું છે ? તે તો જો આ સત્સંગમાંથી વિમુખ થાય તો પ્રાપ્ત થાય પણ સત્સંગમાં રહ્યે થકે તો થાય નહિ. માટે સત્સંગમાં રહ્યે થકે તે ભોગની જે ઈચ્છા રાખે છે તે મૂર્ખ છે, કેમ જે, સત્સંગમાં જે રહેશે તેનેતો જરૂર પાળ્યું જોઈશે, જેમ કોઈ સતી થવાને નીસરી ને પછી અગ્નિ જોઈને પાછી વળે તો તેને શું તેનાં સગાં પાછી વળવા દે ? એતો જોરે કરીને બાળે. અને જેમ કોઈક બ્રાહ્મણી હોય ને તે વિધવા થઈને તે જો સુવાસિનીના જેવો વેષ રાખે તો શું તેનાં સગાં રાખવા દે ? ન રાખવા દે, તેમ જે સત્સંગમાં રહીને અયોગ્ય સ્વભાવ રાખે છે તેને એવી રીતે વાત સમજ્યામાં આવી નથી, અને જો આવી હોય તો અયોગ્ય સ્વભાવ રહે નહિ.” એવી રીતે વાત કરીને શ્રીજીમહારાજ જય સ્વામિનારાયણ કહીને શયનને અર્થે પધારતા હવા. **ઇતિ વચના. ॥૩॥**

સંવત્ ૧૮૭૭ ના આસો વદિ ૮ અષ્ટમીને દિવસ દોઢ પહોર દિવસ ચઢતે શ્રીજીમહારાજ ગામ શ્રીકારિયાણી મધ્યે વસ્તાખાચરના દરબારમાં ઉત્તરાદે બાર ઓરડાની ઓસરીએ વિરાજમાન હતા, અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં, અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ પરમહંસ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, "માંહોમાંહી પ્રશ્ન ઉત્તર કરો." ત્યારે ગોપાળાનંદસ્વામીએ ભજનાનંદસ્વામીને પુછ્યું જે, "આ દેહને વિષે જીવનું જાણપણું કેટલું છે ? ને [૧]સાક્ષીનું જાણપણું કેટલું છે ?" પછી ભજનાનંદસ્વામીએ ઉત્તર કરવા માંડ્યો પણ ઉત્તર થયો નહિ. ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, "બુદ્ધિ છે તે આ દેહને વિષે નખશિખાપર્યંત વ્યાપીને રહી છે. તે બુદ્ધિ જે તે સર્વ ઈંદ્રિયોની ક્રિયાને એકકાળાવછિન્ન જાણે છે. તે બુદ્ધિને વિષે જીવ વ્યાપીને રહ્યો છે. તે જીવના જાણપણાને કહેવે કરીને બુદ્ધિનું જાણપણું કહેવાયું. અને તે જીવને વિષે સાક્ષી રહ્યા છે, માટે સાક્ષીના જાણપણાને કહેવે કરીને જીવનું જાણપણું પણ [૨]કહેવાયું."

ત્યારે શ્રીજીમહારાજને નિત્યાનંદસ્વામીએ પુછ્યું જે, "હે મહારાજ ! જે આ જીવને વિષે સાક્ષી રહ્યા છે તે સાક્ષી જે હોય તેતો મૂર્તિમાન હોય ને જે મૂર્તિમાન હોય તે વ્યાપક કેમ હોય ?" ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, "મૂર્તિમાન હોય તે શું વ્યાપે નહિ ? જુવોને જ્યારે સ્વપ્ન આવે છે ત્યારે સ્વપ્નમાં ચિત્તને વિષે જે આકૃતિઓ જણાય છે, તે મૂર્તિમાન છે, કે અરૂપ છે ?" ત્યારે નિત્યાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, એતો મૂર્તિમાન છે. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, "ચિત્તમાં જે આકૃતિઓ રહી છે તે ચિત્તને રહ્યાનું સ્થળ કેવડું છે ?" ત્યારે નિત્યાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, "દશ આંગળનું છે." ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, તે ચિત્ત કોવડું છે ? ત્યારે નિત્યાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, ચિત્ત તો અલ્પ છે. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, "ચિત્તમાં જે આકૃતિયો રહી છે તે કેવડી મોટીયો છે ?" ત્યારે નિત્યાનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, "ચિત્તમાં તો બધું બ્રહ્માંડ જણાય છે." ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, "એ ચિત્ત નિર્મળ છે, માટે જેમ દર્પણને વિષે બધી સભા જણાય છે તેમ ચિત્તને વિષે સર્વે આકૃતિઓ જણાય છે. એમ એ જીવ છે તે અતિ નિર્મળ છે. માટે જીવને વિષે ભગવાન જણાય છે. ને ભગવાન પણ અતિશે નિર્મળ છે, માટે તે ભગવાનને વિષે સર્વે વિશ્વ જણાય છે; એવી રીતે વિશ્વ ભગવાનમાં રહ્યું છે, અને વિશ્વમાં ભગવાન રહ્યા છે." **ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥૪॥ ॥૧૦૦॥**

સંવત્ ૧૮૭૭ ના આસો વદિ ૧૪ ચૌદશને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ ગામ શ્રી કારિયાણી મધ્યે વસ્તાખાચરના દરબારમાં ઉત્તરાદે બાર ઓરડાની ઓસરીએ છપરપલંગ ઉપર વિરાજમાન હતા. અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં, અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, "અમે એક પ્રશ્ન પુછીએ છીએ. પછી મુનિ બોલ્યા જે, "પુછો મહારાજ !" પછી શ્રીજી મહારાજે પુછ્યું જે, "ભગવાન જીવના કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વી ઉપર અવતાર ધરેછે તે અવતાર ધર્યા વિના પોતાના ધામમાં રહ્યા થકા શું કલ્યાણ કરવાને સમર્થ નથી ? અને કલ્યાણ તો ભગવાન જેમ ધારે તેમ કરે ત્યારે અવતાર ધર્યાનું શું પ્રયોજન છે.? અને જો અવતાર ધરે ત્યારે જ ભગવાનમાં કલ્યાણ કરવાની સામર્થી હોય અને અવતાર ધર્યા વિના જીવનાં કલ્યાણ ન કરી શકતા હોય તો ભગવાનને વિષે પણ એટલું અસમર્થપણું આવે, ત્યારે ભગવાન તો અવતાર ધરીને પણ કલ્યાણ કરે અને અવતાર ન ધરે તો પણ જીવનાં કલ્યાણ કરવા સમર્થ છે. માટે એવા જે ભગવાન તેને અવતાર ધર્યાનું શું પ્રયોજન છે. ? એ પ્રશ્ન છે." પછી મોટા મોટા સંત હતા તેમણે જેની જેવી બુદ્ધિ તેણે તેવો ઉત્તર કર્યો, પણ શ્રીજીમહારાજના પ્રશ્નનું કોઈથી સમાધાન ન થયું અને શ્રીજીમહારાજે આશંકા કરી તે સર્વેના ઉત્તર ખોટા થઈ ગયા. પછી મુનિ સર્વે હાથ જોડીને બોલ્યા જે, "હે મહારાજ ! એ પ્રશ્નનો ઉત્તર તો તમે જ કરો તો થાય," પછી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, "ભગવાનને અવતાર ધર્યાનું એજ પ્રયોજન છે જે, ભગવાનને વિષે અતિશે પ્રીતિવાળા જે ભક્ત હોય તેની ભક્તિને આધિન થઈને તે ભક્તને સુખ દેવાને અર્થે જેવી ભક્તની ઈચ્છા હોય તેવા રૂપનું ધારણ કરે છે. પછી જેવા જેવા પોતાના ભક્તના મનોરથ હોય તે સર્વે પૂરા કરે છે. અને તે ભક્ત હોય તે સ્થૂલભાવે યુક્ત છે, અને દેહધારી છે, માટે ભગવાન પણ સ્થૂલભાવને ધારણ કરીને દેહધારી જેવા થાય છે. અને તે પોતાના ભક્તને લાડ લડાવે છે, અને પોતાની સામર્થીને છપાડીને તે ભક્ત સંઘાથે પુત્રભાવે વર્તે છે, અથવા સખાભાવે વર્તે છે. અથવા મિત્રભાવે વર્તે છે, અથવા સગાસંબંધીને ભાવે વર્તે છે, તેણે કરીને એ ભક્તને ભગવાનની ઝાઝી મર્યાદા રહેતી નથી. પછી જેવી એ ભક્તને ઈચ્છા હોય તેવી રીતે લાડ લડાવે છે. માટે પોતાના જે પ્રેમી ભક્ત તેના મનોરથ પૂરા કરવા, એજ ભગવાનને અવતાર ધર્યાનું પ્રયોજન છે. અને તે ભેળું અસંખ્ય જીવનું કલ્યાણ પણ કરે છે. ને ધર્મનું સ્થાપન પણ કરેછે. હવે એમાં આશંકા થતી હોય તો બોલો." પછી મુનિએ કહ્યું જે હે મહારાજ ! યથાર્થ ઉત્તર થયો. **ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥૫॥ ॥૧૦૧॥**

સંવત્ ૧૮૭૭ ના આસો વદી ૩૦ અમાસ જે દિવાળી તેને દિવસ ગામ શ્રીકારીયાણી મધ્યે વસ્તાખાચરના દરબારમાં ઉત્તરાદે બાર ઓરડાની આગળ ઓસરીએ દીપમાળા પુરી હતી, અને તે દિપમાળા મધ્યે મંચ બાંધ્યો હતો ને તે મંચ ઉપર છપર પલંગ બિછાવ્યો હતો, તે ઉપર સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ વિરાજમાન હતા, અને સોનેરી બુટ્ટાદાર રાતા કિનખાપનો સુરવાળ પહેર્યો હતો, અને નરનારાયણ સ્વામિનારાયણ નામે અંકિત એવા કાળા કિનખાપની ડગલી પહેરી હતી, અને માથા ઉપર સોનેરી

તારના ફરતા છેડાની કસુંબલ પાઘ બાંધી હતી, અને અસમાની રંગનો ફેંટો કમરે કસીને બાંધ્યો હતો, અને કંઠને વિષે પીળા પુષ્પના હાર ધારણ કર્યા હતા, અને પોતાના મુખાર-વિંદની આગળ મુનિ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી દીવબંદરના હરિભક્ત આવ્યા હતા તેણે શ્રીજી મહારાજની પૂજા કર્યાને અર્થે પ્રાર્થના કરી. પછી શ્રીજી મહારાજ તે સિંહાસન ઉપરથી ઉતરીને ને તે ભક્તજન સામા જઈને તેની પૂજા અંગીકાર કરી. પછી તેનાં આપેલાં વસ્ત્ર તથા પીળું છત્ર તથા પાદુકા તેનું ગ્રહણ કરીને પાછા તે સિંહાસન ઉપર વિરાજમાન થતા હવા.

પછી શ્રીજી મહારાજ એમ બોલ્યા જે, ''આટલાં આટલાં વર્ષ થયાં તેમાં અમારે અર્થે કેટલાક હરિભક્ત વસ્ત્ર તથા હજારો રૂપિયાના અલંકાર લાવે છે, પણ અમે આવી રીતે કોઈ સામા જઈને લેતા નથી, અને આવી રીતે કોઈના વસ્ત્ર ઘરેણાં પહેરીને રાજી થયા નથી. આજ તો અમારે એ હરિભક્ત ઉપર અતિશે રાજીપો થયો.[૧]'' પછી મુનિ બોલ્યા જે, ''એવા જ એ પ્રેમી હરિભક્ત છે.'' એવા સમામાં દીનાનાથ ભટ્ટ આવીને શ્રીજી મહારાજને પગે લાગીને બેઠા. પછી શ્રીજી મહારાજે ભારેભારે વસ્ત્ર હતાં તે સર્વે દીનાનાથ ભટ્ટને આપ્યાં.

પછી મુક્તાનંદ સ્વામીએ પુછ્યું જે, ''હે મહારાજ ! ભગવાન પોતાના ભક્ત ઉપર કયે ગુણે કરીને રાજી થતા હશે ? પછી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, ''જે ભક્તજન કામ, ક્રોધ, લોભ, કપટ, માન, ઈર્ષ્યા અને મત્સર એટલાં વાનાંએ રહિત થઈને ભગવાનની ભક્તિ કરે તેની ઉપર ભગવાન રાજી થાય છે. તેમાં પણ મત્સર છે તે સર્વે વિકાર માત્રનો આધાર છે, માટે શ્રીવ્યાસજીએ શ્રીમદ્ભાગવતને વિષે નિર્મત્સર એવા જે સંત તેને જ ભાગવત ધર્મના અધિકારી કહ્યા છે. માટે મત્સર તે સર્વે વિકારથી ઝીણો છે અને મત્સર ટળવો તે પણ ઘણો કઠણ છે.

પછી બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ પુછ્યું જે, ''મત્સર ટાળ્યાનો શો ઉપાય છે ? પછી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, ''સંતને માર્ગે ચાલે ને જે સંત હોય તેનો તો મત્સર ટળે, અને જેને સંતને માર્ગે ન ચાલવું હોય તેનો તો મત્સર ન ટળે.''

પછી વળી મુક્તાનંદ સ્વામીએ પુછ્યું જે, ''મત્સર ઉપજ્યાનો શો હેતુ છે ?'' પછી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે,''એક સ્ત્રી, ધન અને સારૂં સારૂં ભોજન એ ત્રણ મત્સરના હેતુ છે. અને જેને એ ત્રણવાનાં ન હોય તેને માન છે તે મત્સરનો હેતુ છે. અને જે મત્સરવાળો હશે તેને તો અમે આ ભટ્ટને વસ્ત્ર દીધાં તેમાં પણ મત્સર આવ્યો હશે, પણ મત્સરવાળાને એવો વિચાર ન આવે જે, ''વસ્ત્ર લાવ્યા હતા તેને ધન્ય છે જે, 'આવાં ભારે વસ્ત્ર મહારાજને પહેરાવ્યાં' અને મહારાજને પણ ધન્ય છે જે, 'તરત બ્રાહ્મણને દઈ દીધાં, એવો જે વિચાર તે મત્સરવાળાના હૃદયમાં ન આવે, અને કોઈક લે અને કોઈક દે તો પણ મત્સરવાળો હોય તે ઠાલો ઠાલો વચ્ચમાં બળી મરે અને અમારે તો કામ, ક્રોધ, લોભ, માન, મત્સર, ઈર્ષ્યા એ સર્વેનો ક્યારેય હૈયામાં લેશ પણ આવતો નથી અને શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, અને ગંધ એ જે પંચવિષય તેનો તો હૈયામાં અતિશે અભાવ વર્તે છે પણ પંચવિષયમાંથી એકેને વિષે લેશ માત્ર ભાવ થતો નથી, અને જેટલું કાંઈક અન્નવસ્ત્રાદિકનું ગ્રહણ કરતા હઈશું તે તો ભક્તની ભક્તિને દેખીને કરતા હઈશું , પણ પોતાના દેહના સુખને અર્થે નથી કરતા. અને અમારે જે ખાવું , પીવું , ઓઢવું , પહેરવું છે તે સર્વે સંત અને સત્સંગીને અર્થે છે; અને જો એમને અર્થે ન જણાય ને પોતાને અર્થે જણાય તો અમે એનો તત્કાળ ત્યાગ કરી દઈએ. અને અમે આ દેહ રાખીએ છીએ તે પણ સત્સંગીને અર્થે જ રાખીએ છીએ પણ બીજો કોઈ દેહ રાખ્યાનો અર્થ નથી. તે અમારા સ્વભાવને તો મૂળજી બ્રહ્મચારી ને સોમલોખાચર આદિક જે, હરિજન છે તે કેટલાક વર્ષથી અમારે પાસે ને પાસે રહે છે તે જાણે છે જે,' મહારાજને એક પ્રભુના ભક્ત વિના કોઈ સંઘાથે હેત સંબંધ નથી, ને મહારાજ તો આકાશ સરખા નિર્લેપ છે.' એમ નિરંતર અમારે પાસેના રહેનારા છે તે અમારા સ્વભાવને જાણે છે અને અમે તો જે મન, કર્મ, વચને પરમેશ્વરના ભક્ત છે તેને અર્થે અમારો દેહ પણ શ્રીકૃષ્ણાર્પણ કરી રાખ્યો છે. માટે અમારે તો સર્વે પ્રકારે જે કોઈ ભગવાનના ભક્ત છે તે સંઘાથે સંબંધ છે, અને ભગવાનના ભક્ત વિના તો અમારે ચૌદ લોકની સંપત્તિ તે ત્રખલા જેવી છે. અને જે ભગવાનના ભક્ત હશે ને ભગવાન સંઘાથે જ દૃઢ પ્રીતિ હશે તેને પણ રમણીય જે પંચવિષય તેને વિષે તો આનંદ ઉપજે જ નહિ અને દેહને રાખ્યા સારૂં તો જેવા તેવા જે શબ્દાદિક વિષય તેણે કરીને ગુદરાણ કરે પણ રમણીય વિષય થકી તો તત્કાળ ઉદાસ થઈ જાય, અને એવા જે હોય તેજ ભગવાનના પરિપૂર્ણ ભક્ત કહેવાય.'' **ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥૭॥ ॥૧૦૨॥**

સંવત્ ૧૮૭૭ ના કાર્તિક સુદિ ૧ પડવાને દિવસ રાત્રિને સમે ગામ શ્રીકારીયાણી મધ્યે વસ્તાખાચરના દરબારમાં ઉત્તરાદે બાર ઓરડાની આગળ દીપમાળા પુરી હતી અને તે દીપમાળા મધ્યે મંચ હતો ને તે ઉપર પલંગ બિછાવ્યો હતો ને તે પલંગ ઉપર શ્રીજી મહારાજ વિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતાં અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ પરમહંસ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી ગામ બોચાસણવાળા કાશીદાસે શ્રીજી મહારાજને પ્રશ્ન પુછ્યો જે, ''હે મહારાજ ! ત્યાગી હોય તે તો નિવૃત્તિમાર્ગને અનુસર્યા છે, તે અખંડ ભગવાનના સ્વરૂપમાં વૃત્તિ રાખે છે. અને જે ગૃહસ્થાશ્રમી છે તે તો પ્રવૃત્તિમાર્ગને અનુસર્યા છે માટે તેને તો સંસારની અનંત વિટમણા વળગી છે માટે તે ગૃહસ્થાશ્રમી કેમ સમજે તો ભગવાનના સ્વરૂપમાં વૃત્તિ રહે ?'' પછી શ્રીજી મહારાજ

બોલ્યા જે, ગૃહસ્થને તો એમ સમજવું જે, "જેમ પૂર્વે ચોરાસી લાખ જાતનાં મારે માબાપ તથા સ્ત્રી છોકરાં થયાં હતાં તેવાં ને તેવાં જ આ દેહનાં પણ છે ને કેટલાક જન્મની મા, બોન, દીકરીઓ તે કેટલીક રઝળતી હશે તેની જેમ મારે મમતા નથી તેમ આ દેહના સંબંધી તેની પણ મારે મમતા ન રાખવી.' એવી રીતે વિચાર કરીને સર્વમાંથી પ્રીતિ તોડીને ભગવાનને વિષે દઢ પ્રીતિ કરે ને સાધુનો સમાગમ રાખે, તો ગૃહસ્થની પણ ત્યાગીની પેઠે અખંડ ભગવાનમાં વૃત્તિ રહે,"

પછી એવી રીતે શ્રીજી મહારાજની વાત સાંભળીને જે ગૃહસ્થ સર્વે સભામાં બેઠા હતા તેમણે હાથ જોડીને પુછ્યું જે, "હે મહારાજ ! જે ગૃહસ્થને એવી રીતે ન વર્તાય તેના શા હાલ થશે ?" પછી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, "એ તો જે ભગવાન વિના અન્ય પદાર્થમાંથી વાસના માત્રને ટાળીને ભગવાનમાં અખંડ વૃત્તિ રાખે તેની વાત કહી છે. અને જે એવો બળીયો ન હોય તેને તો સત્સંગની ધર્મમર્યાદામાં રહેવું અને સંત ને ભગવાન તેનો જે પોતાને આશરો છે તેનું બળ રાખવું જે, "ભગવાન તો અધમ ઉદ્ધારણ ને પતિતપાવન છે તે મને સાક્ષાત્ મળ્યા છે." પછી એવાં શ્રીજી મહારાજનાં વચન સાંભળીને સર્વે હરિજન અતિશે રાજી થયા.

પછી શ્રીજી મહારાજે સંતને પ્રશ્ન પુછ્યો જે, "વૈરાગ્ય ઉદય થયાનું શું કારણ છે ?" પછી જેને જેવો ભાસ્યો તેવો ઉત્તર કર્યો પણ શ્રીજી મહારાજના પ્રશ્નનું સમાધાન થયું નહિ. પછી સર્વે મુનિ બોલ્યા જે, "હે મહારાજ ! એનો ઉત્તર તમે કરો." પછી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, "વૈરાગ્યનું કારણ તો એ છે જે સદ્‌ગ્રંથ ને સત્પુરૂષનાં વચન તેને સાંભળીને જેને ચટકી લાગે અને ચટકી લાગે તે પાછી મટે જ નહિ, એવી જે ચટકી તે જ વૈરાગ્યનો હેતુ છે, બીજો વૈરાગ્યનો હેતુ નથી. અને જેને ચટકી લાગતી હોય ને તે તામસી હોય તથા રાજસી હોય તથા સાત્ત્વિકી હોય તે સર્વેને વૈરાગ્ય ઉપજે, અને જેને ચટકી લાગતી ન હોય તેને વૈરાગ્ય ન ઉપજે, અને જેને ચટકી લાગીને થોડા દિવસ કેડે ટળી જતી હોય તેને તો એ ચટકીનો વૈરાગ્ય અતિશે ખુવાર કરે કેમ જે જ્યારે ચટકી લાગે ત્યારે ઘર મુકીને જતો રહે, પછી ભેખ લીધા કેડે જે ચટકી લાગી હોય તે ઉતરી જાય અને પછવાડે ઘર તો ધુડધાણી થઈ ગયું હોય, પછી જેમ ધોબીનો કુતરો વાટનો નહિ અને ઘાટનો નહિ, તેમ તે પુરૂષ ઉભયભ્રષ્ટ થાય છે અને જે દઢ વૈરાગ્યવાળા હોય છે તે પરમપદને પામે છે."

પછી શ્રીજી મહારાજ અતિ પ્રસન્ન થકા બીજો પ્રશ્ન પરમહંસ પ્રત્યે પુછતા હવા જે, "આત્યંતિક કલ્યાણ તે કેને કહીએ ? અને આત્યંતિક કલ્યાણને પામીને જે સિદ્ધદશાને પામ્યો હોય તે પુરૂષની સર્વે ક્રિયાને વિષે કેવી દશા વર્તતી હોય ?" પછી જેને જેવો ભાસ્યો તેવો સર્વે મુનિએ ઉત્તર કર્યો પણ શ્રીજી મહારાજના પ્રશ્નનું સમાધાન થયું નહિ. પછી સર્વે મુનિ હાથ જોડીને શ્રીજી મહારાજ પ્રત્યે બોલ્યા જે, "હે મહારાજ ! એનો ઉત્તર તમે કરો." પછી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, " જ્યારે બ્રહ્માંડનો પ્રલય થાય છે ત્યારે પ્રકૃતિનાં કાર્ય જે ચોવીશ તત્ત્વ તે સર્વે પ્રકૃતિને વિષે લીન થઈ જાય છે, અને તે પ્રકૃતિપુરૂષ પણ અક્ષરબ્રહ્મના તેજમાં અદશ્ય થઈ જાય છે. અને પછી એકલું સચ્ચિદાનંદ (ચિદ્‌ઘન) જે તેજ તે રહે છે, અને તે તેજને વિષે દિવ્ય મૂર્તિ એવા જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન વાસુદેવ તે અખંડ વિરાજમાન રહે છે, અને તે જ પોતે દિવ્ય મૂર્તિ થકા જીવના કલ્યાણને અર્થે મનુષ્યાકૃતિએ કરીને પૃથ્વીને વિષે સર્વે જનને નયન ગોચર થકા વિચરે છે, ત્યારે જે જગતમાં અણસમઝુ મૂર્ખ જીવ છે તે તે ભગવાનને માયિક ગુણે યુક્ત કહે છે, પણ એ માયિકગુણે યુક્ત નથી, એતો સદા ગુણાતીત દિવ્યમૂર્તિ જ છે. અને તેનું તે જે ભગવાનનું સાકાર દિવ્ય સ્વરૂપ તેને જે વેદાંતશાસ્ત્ર છે તે નિર્ગુણ, અછેદ્ય, અભેદ્ય, સર્વત્ર વ્યાપક એવી રીતે કરીને પ્રતિપાદન કરે છે, તે જીવની બુદ્ધિમાંથી માયિક ભાવ ટાળવાને અર્થે નિર્ગુણપણે કરીને પ્રતિપાદન કરે છે. અને એ ભગવાન તો ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલય એ સર્વે કાળને વિષે એકરૂપે કરીને જ વિરાજમાન છે પણ માયિક પદાર્થની પેઠે વિકારને પામતા નથી, સદા દિવ્યરૂપે કરીને વિરાજમાન રહે છે. એવી રીતે પ્રત્યક્ષ પુરૂષોત્તમને વિષે જે દ્રઢ નિષ્ઠા તેને આત્યંતિક કલ્યાણ કહીએ. અને એવી નિષ્ઠાને પામીને જે સિદ્ધદશાને પામ્યો હોય તેની આવી દશા હોય જે 'પિંડ બ્રહ્માંડનો તથા પ્રકૃતિપુરૂષનો પ્રલય થયા પછી અક્ષરધામને વિષે જે ભગવાનની મૂર્તિ અખંડ વિરાજમાન રહે છે. તે મૂર્તિને સ્થાવર જંગમ સર્વે આકારને વિષે જ્યાં જ્યાં દષ્ટિ જાય ત્યાં ત્યાં સાક્ષાત્કાર દેખે અને એ મૂર્તિ વિના બીજું અણું માત્ર પણ ભાસે નહિ.' એ સિદ્ધદશાનું લક્ષણ છે." **ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥૭॥ ૧૦૩॥**

સંવત્ ૧૮૭૭ ના કાર્તિક સુદિ ચતુર્થીને દિવસ શ્રીજીમહારાજ ગામ શ્રીકારિયાણી મધ્યે વસ્તાખાચરના દરબારમાં ઉત્તરાદે બાર ઓરડાની ઓસરીએ ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં. અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી મુક્તાનંદ સ્વામીએ પ્રશ્ન પુછ્યો જે, "હે મહારાજ ! વેદ, શાસ્ત્ર, પુરાણ અને ઈતિહાસને વિષે ભગવાનનું સગુણ સ્વરૂપ નિરૂપણ કર્યું છે અને નિર્ગુણ સ્વરૂપ પણ નિરૂપણ કર્યું છે. તે ભગવાન જે પુરૂષોત્તમ તેનું નિર્ગુણ સ્વરૂપ કેવી રીતે સમજવું, અને સગુણ સ્વરૂપ કેવી રીતે સમજવું. ? અને તે ભગવાનનું નિર્ગુણ સ્વરૂપ સમજવે કરીને ભગવાનના ભક્તને કેટલો સમાસ છે, અને તે ભગવાનનું સગુણસ્વરૂપ સમજવે કરીને કેટલો સમાસ છે ?" પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, "ભગવાનનું નિર્ગુણસ્વરૂપ છે તે તો સૂક્ષ્મ થકી પણ અતિ સૂક્ષ્મ છે અને પૃથ્વી આદિક જે સર્વે તત્ત્વ તેનું [૧]આત્મા છે, અને તે થકી પર જે પ્રધાનપુરૂષ તેનું આત્મા છે, અને તે પ્રધાનપુરૂષ થકી પર જે શુદ્ધ પુરૂષ ને પ્રકૃતિ તેનું આત્મા છે, અને તેથી પર જે અક્ષર તેનું પણ આત્મા છે, અને એ સર્વે

ભગવાનનું શરીર છે, અને જેમ દેહ થકી જીવ છે તે સૂક્ષ્મ છે ને ઘણો પ્રકાશમાન છે તેમ એ સર્વે થકી ભગવાન અતિશય સૂક્ષ્મ છે અને અતિશય શુદ્ધ છે અને અતિશે નિર્લેપ છે અને અતિ પ્રકાશે યુક્ત છે. અને જેમ આકાશ છે તે પૃથ્વી આદિક ચાર ભૂતમાં વ્યાપક છે, ને પૃથ્વી આદિક ચાર ભૂત થકી અસંગી છે, અને એ ચાર ભૂતની ઉપાધિ તે આકાશને અડતી નથી, આકાશ તો અતિશે નિર્લેપ થકો એ ચાર ભૂતને વિષે રહ્યો છે, તેમ પુરૂષોત્તમ ભગવાન સર્વના આત્મારૂપે કરીને સર્વને વિષે રહ્યા છે તો પણ અતિશય નિર્વિકાર છે ને અસંગી છે ને પોતેપોતાને સ્વભાવે યુક્ત છે, અને તે સરખો થવાને કોઇ સમર્થ નથી થતો. જેમ આકાશ ચાર ભૂતમાં રહ્યો છે પણ ચાર ભૂત આકાશ જેવા નિર્લેપ તથા અસંગી થવાને સમર્થ નથી થતાં, તેમજ પુરૂષોત્તમ ભગવાન સર્વના આત્મા છે તો પણ અક્ષર પર્યંત કોઇ પણ પુરૂષોત્તમ ભગવાન જેવા સમર્થ થવાને સમર્થ નથી થતા. એવી રીતે જે અતિશે સૂક્ષ્મપણું અને અતિશે નિર્લેપપણું અને અતિશે શુદ્ધપણું અને અતિ અસંગીપણું અને અતિશે પ્રકાશે યુક્તપણું અને અતિશે ઐશ્વર્યે યુક્તપણું તે એ ભગવાનની મૂર્તિને વિષે નિર્ગુણપણું છે. અને જેમ ગિરનાર છે તેને લોકાલોક પર્વતની પાસે મુકીએ ત્યારે તે અતિશે નાનો ભાસે, પણ ગિરનાર પર્વત કાંઇ નાનો થયો નથી, એતો લોકાલોકની અતિશે મોટાઇ આગળ નાનો જણાય છે, તેમ પુરૂષોત્તમ ભગવાનની મોટાઇ આગળ અષ્ટ આવરણે યુક્ત જે અનંતકોટિ બ્રહ્માંડ તે અણુની પેઠે અતિ સૂક્ષ્મ ભાસે છે પણ તે બ્રહ્માંડ કાંઇ નાનાં થઇ ગયાં નથી, એ તો ભગવાનની મોટપ આગળ નાનાં જણાય છે. એવી રીતે ભગવાનની મૂર્તિને વિષે જે અતિશે મોટાઇ તે ભગવાનનું સગુણપણું છે.

ત્યારે કોઇકને એમ આશંકા થાય જે, 'ભગવાન નિર્ગુણરૂપે તો અતિ સૂક્ષ્મ કરતાં પણ સૂક્ષ્મ છે અને સગુણરૂપે તો અતિ સ્થૂલ કરતાં પણ સ્થૂલ છે, ત્યારે એ બેય રૂપનું ધરનારૂં જે ભગવાનનું મૂળ સ્વરૂપ તે કેવું છે ? તો તેનો ઉત્તર એ છે જે, પ્રકટ પ્રમાણ મનુષ્યાકારે દેખાય છે. એજ ભગવાનનું સદાય મૂળસ્વરૂપ છે, અને નિર્ગુણપણું અને સગુણપણું એ તો એ મૂર્તિનું કોઇક અલૌકિક ઐશ્વર્ય છે, જેમ શ્રીકૃષ્ણભગવાન બ્રાહ્મણના પુત્રને લેવા સારૂં અર્જુન સહિત રથે બેસીને ચાલ્યા તે લોકાલોક પર્વતને ઉલ્લંઘીને માયાનું તમ આવ્યું તેને સુદર્શન ચક્રે કરીને કાપીને તેથી પર જે બ્રહ્મજ્યોતિ તેને વિષે રહ્યા જે ભૂમાપુરૂષ તેની પાસેથી બ્રાહ્મણના પુત્રને લઇ આવ્યા, ત્યારે તે રથ ને ઘોડા તે માયિક હતા ને સ્થૂલભાવે યુક્ત હતા, પણ તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને યોગે કરીને અતિ સૂક્ષ્મ ને ચૈતન્યરૂપે થઇને ભગવાનના નિર્ગુણ બ્રહ્મધામને પામ્યા; એવી રીતે જે સ્થૂલ પદાર્થને સૂક્ષ્મપણાને પમાડી દેવું એ શ્રીકૃષ્ણભગવાનની મૂર્તિને વિષે નિર્ગુણપણું છે અને એજ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેણે પોતાની માતા જે યશોદાજી તેને પોતાના મુખને વિષે અષ્ટાવરણે યુક્ત સમગ્ર બ્રહ્માંડ દેખાડ્યું. અને વળી અર્જુનને પોતાની મૂર્તિને વિષે વિશ્વરૂપ દેખાડ્યું, અને અર્જુન વિના જે બીજા હતા તે તો સાડાત્રણ હાથની ભગવાનની મૂર્તિને દેખતા હતા. અને જ્યારે ભગવાને વામન અવતાર ધર્યો ત્યારે પ્રથમ તો વામનરૂપે દર્શન આપ્યું અને ત્રણ પગલાં ધરતી બળી પાસે શ્રીકૃષ્ણાર્પણ કરાવ્યા પછી એવું પોતાના સ્વરૂપને વધાર્યું જે સાત પાતાળનું તો એક પગલું કર્યું અને આકાશમાં તો પોતાનું શરીર બધેય માઇ રહ્યું અને બીજું પગલું ઉંચું મેલ્યું તેણે સાત સ્વર્ગને વેંધીને અંડકટાહ ફોડ્યું, એવું જે ભગવાનનું મોટું સ્વરૂપ થયું તેને બળી રાજાએ દીઠું, અને બળી વિના જે બીજા હતા તેણે તો જેવું વામનસ્વરૂપ ભગવાને ધારણ કર્યું હતું તેવું ને તેવું દીઠું. એવી રીતે જે ભગવાનને વિષે જે અતિશે મોટાઇ થકી જે મોટાઇ દેખાય એ ભગવાનની મૂર્તિને વિષે સગુણપણું જાણવું. જેમ આકાશ છે તે શીતકાળે તથા ઉષ્ણકાળે વાદળાંએ રહિત હોય, અને જ્યારે વર્ષાઋતુ આવે ત્યારે અસંખ્ય વાદળાંની ઘટાએ કરીને ભરાઇ જાય છે, તે કાળે કરીને આકાશમાં વાદળાં ઉપજે છે ને પાછાં લીન થઇ જાય છે, તેમ ભગવાન પોતાની ઇચ્છાએ કરીને પોતામાંથી નિર્ગુણ અને સગુણરૂપ જે ઐશ્વર્ય તેને પ્રગટ કરીને પાછું પોતાને વિષે લીન કરે છે. અને એવા જે ભગવાન તે મનુષ્ય જેવા જણાતા હોય પણ તેના મહિમાનો પાર કોઇ પામતો નથી.' અને જે ભક્ત એવી રીતે ભગવાનની મૂર્તિમાં નિર્ગુણપણું ને સગુણપણું સમજે તે ભક્તને કાળ, કર્મ અને માયા તે બંધન કરવાને સમર્થ થતાં નથી અને તેને આઠે પહોર અંતરમાં આશ્ચર્ય રહ્યા કરે છે." **ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥૮॥ ॥૧૦૪॥**

સંવત્ ૧૮૭૭ ના કાર્તિક સુદિ ૫ પાંચમને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ ગામ શ્રીકારિયાણી મધ્યે વસ્તાખાચરના દરબારમાં ઉત્તરાદા ઓરડાની ઓસરીએ ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા અને સર્વે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં હતાં અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા ભરાઇને બેઠી હતી.

પછી શ્રીજીમહારાજે નિત્યાનંદ સ્વામી તથા બ્રહ્માનંદ સ્વામી પ્રત્યે પ્રશ્ન પુછ્યો જે, "જેને એવી મલિન રીસ હોય જે જેની ઉપર આંટી પડે તે સંગાથે આંટી મુકે જ નહિ, પાડાની પેઠે રીસ રાખ્યાજ કરે, એવો જે હોય તેને તે સાધુ કહીએ કે ન કહીએ ?" પછી એ બે બોલ્યા જે, "જે એવો હોય તેને તે સાધુ ન કહેવાય."

પછી મુક્તાનંદ સ્વામીએ પ્રશ્ન પુછ્યો જે, "હે મહારાજ ! જે ભગવાનનો ભક્ત હોય ને તેને કોઇક ભગવદીનો હૈયામાં અવગુણ આવતો હોય અને તેણે કરીને તે ભગવાનના ભક્ત ઉપર રીસ ચડતી હોય તો તે અવગુણ ટાળ્યાનો શો ઉપાય છે ?" પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, "જેના હૈયામાં ભગવાનની ભક્તિ હોય ને ભગવાનનો મહિમા જાણતો હોય તેને ભગવાનના ભક્તનો

અવગુણ આવે નહિ અને ભગવાનના ભક્ત ઉપર રીસની આંટી બંધાયજ નહિ. જેમ ઉદ્ધવજી જો ભગવાનના મહિમાને સમજતા હતા તો એમ વર માગ્યો જે, આ ગોપીઓનાં ચરણરજનાં અધિકારી એવાં જે, વૃંદાવનને વિષે લતા તથા તૃણ તથા ગુચ્છ તેને વિષે હું પણ કોઈક થઉં.' અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને વૃંદાવનને વિષે વૃક્ષને તથા પક્ષીને તથા મૃગલાંને બળદેવજી આગળ અતિ મોટાં ભાગ્યવાળાં કહ્યાં છે, અને બ્રહ્માએ પણ શ્રીકૃષ્ણભગવાન પાસે એમ વર માગ્યો છે જે, 'હે પ્રભો ! આ જન્મને વિષે અથવા પશુ પક્ષીના જન્મને વિષે હું જેતે તમારા દાસને વિષે રહીને તમારાં ચરણારવિંદને સેવું એવું મારૂં મોટું ભાગ્ય થાઓ.' માટે એવો જ્યારે ભગવાનના ભક્તનો મહિમા સમજે ત્યારે તેને ભગવાનના ભક્ત ઉપર કોઈ દિવસ અવગુણની ગાંઠ ન બંધાય. અને પોતાના ઈષ્ટદેવ જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તેનો જે ભક્ત તેને વિષે જે કાંઈક અલ્પ દોષ હોય તે મહિમાના સમજનારાની દૃષ્ટિમાં આવેજ નહિ. અને જે ભગવાનના મહિમાને જાણતો હોય તે તો ભગવાનના સંબંધને પામ્યાં એવાં જે પશુ, પક્ષી તથા વૃક્ષ-વેલી આદિક તેને પણ દેવતુલ્ય જાણે, તો જે મનુષ્ય હોય ને ભગવાનની ભક્તિ કરતા હોય તથા વર્તમાન પાળતા હોય તથા ભગવાનનું નામસ્મરણ કરતા હોય ને તેને દેવતુલ્ય જાણે ને અવગુણ ન લે તેમાં શું કહેવું ? માટે ભગવાનનો મહિમા સમજે તેને ભગવાનના ભક્ત સંગાથે વૈર ન બંધાય અને જે માહાત્મ્ય ન સમજે તેને તો ભગવાનના ભક્ત સંગાથે વૈર બંધાય ખરૂં. માટે જે ભગવાનનું તથા ભગવાનના ભક્તનું માહાત્મ્ય ન જાણતો હોય ને તે સત્સંગી છે તો પણ તેને અર્ધો વિમુખ જાણવો, અને ભગવાનનો ને ભગવાનના ભક્તનો જે મહિમા સમજે તેને જ પુરો સત્સંગી જાણવો.'' **ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥૯॥ ॥૧૦૫॥**

સંવત્ ૧૮૭૭ ના કાર્તિક સુદિ ૧૦ દશમીને દિવસ રાત્રિને સમે સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ ગામ શ્રીકારિયાણી મધ્યે વસ્તાખાચરના દરબારમાં ઉગમણે બાર ઓરડાને વિષે વિરાજમાન હતા, અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ દશ-બાર મોટેરા સાધુ બેઠા હતા તથા પાંચ-છો હરિભક્ત બેઠા હતા. અને શ્રીજીમહારાજના શરીરમાં કાંઈક તાવ જેવું જણાતું હતું અને આગળ સગડી મેલીને તાપતા હતા. પછી શ્રીજીમહારાજે મુક્તાનંદ સ્વામીને કહ્યું જે, ''અમારી નાડી જુવો, શરીરમાં કાંઈક કસર જણાય છે.'' પછી મુક્તાનંદ સ્વામીએ નાડી જોઈને કહ્યું જે, ''હે મહારાજ ! કસર તો બહુ છે.'' અને વળી એમ કહ્યું જે, ''હે મહારાજ ! હમણાં સત્સંગીને કઠણ કાળ વર્તે છે, કેમ જે, હે મહારાજ ! તમે તો સર્વે સત્સંગીના જીવનપ્રાણ છો, તે મહારાજને શરીરે કસર જેવું છે એજ સર્વે સત્સંગીને કઠણ કાળ છે.''

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ''ભગવાનને પ્રસન્ન કરવાને અર્થે નારદજીએ કેટલાક યુગ પર્યંત ટાઢ-તડકાને તથા ભૂખ-તરસને સહન કરીને મહા તપ કર્યું અને તે તપે કરીને ભગવાનને રાજી કર્યા. એવી રીતે જે વિવેકી હોય તે તો જાણીને પોતાનાં દેહ-ઈંદ્રિયોને દમીને તપ કરે છે. માટે જે વિવેકી સાધુ હોય તેને તો જાણીને દેહ-ઈંદ્રિયોને કષ્ટ થાય એમ વર્ત્યું જોઈએ તો ઈશ્વર ઈચ્છાએ જે કાંઈ કષ્ટ આવે તેને શીદ ટાળવાને ઈચ્છે ? અને વળી ત્યાગી સાધુને તો પોતાના મનમાં એમ દૃઢ રુચિ રાખી જોઈએ જે, 'મારે તો દેવલોક, બ્રહ્મલોક અને વૈકુંઠાદિક લોકના જે પંચવિષય સંબંધી ભોગ સુખ તે નથી જોઈતાં, અને મારે તો હમણાં દેહ છતે તથા દેહનો ત્યાગ કરીને બદ્રિકાશ્રમ તથા શ્વેતદ્વીપમાં જઈને ને તપ કરીને ભગવાનને રાજી કરવા છે, તે એક જન્મ તથા બે જન્મ તથા સહસ્ર જન્મ સુધી પણ તપ કરીને જ ભગવાનને રાજી કરવા છે.' અને જીવનું કલ્યાણ તો આટલી જ વાતમાં છે જે, 'પ્રગટ પ્રમાણ એવા જે શ્રીકૃષ્ણ નારાયણ તેનું જ કર્યું સર્વે થાય છે પણ કાળ, કર્મ ને માયાદિક કોઈનું કર્યું કાંઈ થતું નથી.' એવી રીતે ભગવાનને વિષે જ એક કર્તાપણું સમજવું એજ કલ્યાણનું પરમ કારણ છે. અને જે તપ કરવું તેતો ભગવાનની પ્રસન્નતાનું કારણ છે. અને તે તપને વિષે પણ જેવો રાધિકાજી તથા લક્ષ્મીજી ભગવાનને વિષે પ્રેમલક્ષણા ભક્તિએ કરીને ભાવ રાખે છે તેવો ભાવ રાખવો. અને જો તપ ન કરે ને ભગવાનને સર્વ કર્તા જાણે તોય પણ જન્મમરણના દુઃખથી તો જીવ તરી જાય, પણ તપ કર્યા વિના તે જીવ ઉપર ભગવાનનો રાજીપો થાય નહિ. અને જે જીવ ભગવાનને સર્વ કર્તા હર્તા નથી જાણતો તો તેથી બીજો કોઈ પાપી નથી. અને ગૌહત્યા, બ્રહ્મહત્યા, ગુરુસ્ત્રીનો સંગ તથા બ્રહ્મવેત્તા સદ્ગુરૂનો દ્રોહ. તે થકી પણ એને વધુ પાપી જાણવો, કાં જે ભગવાન વિના બીજા જે કાળકર્માદિક તેને એ કર્તા જાણે છે, માટે એવો જે નાસ્તિક ચંડાળ હોય તેની તો છાયામાં પણ ઉભું રહેવું નહી ને ભુલમાં પણ તેના મુખનું વચન સાંભળવું નહિ. અને જે ભગવાનના ભક્ત હોય તે ભગવાનને પ્રતાપે કરીને બ્રહ્મા, શિવ, શુકજી, નારદ તે જેવા પણ થાય, અને પ્રકૃતિપુરૂષ જેવા પણ થાય અને બ્રહ્મ તથા અક્ષર જેવા પણ થાય, તો પણ પુરૂષોત્તમ નારાયણ જેવો થવાને તો કોઈ સમર્થ નથી. માટે જેનો સંગ કર્યા થકી તથા જે શાસ્ત્ર સાંભળવા થકી ભગવાનની ઉપાસનાનું ખંડન થઈને સ્વામી સેવક ભાવ ટળી જતો હોય તો તે સંગનો તથા તે શાસ્ત્રનો શ્વપચની પેઠે તત્કાળ ત્યાગ કરવો.''

પછી મુક્તાનંદ સ્વામીએ પુછ્યું જે, ''હે મહારાજ ! જે ભક્ત સુંદર વસ્ત્ર તથા અલંકાર તથા નાના પ્રકારનાં ભોજનાદિક વસ્તુ તેણે કરીને ભગવાનની સેવા કરે છે તે પણ ભગવાનને રાજી કરવાને ઈચ્છે છે અને તમે તો તપે કરીને જ ભગવાન રાજી થાય એમ કહો છો, તે તપ વિના એવી સેવાએ કરીને રાજી કરે તેમાં શો બાધ છે ?'' પછી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે, ''જે સારાં સારાં પદાર્થે કરીને ભગવાનની ભક્તિ કરે છે તે જો નિષ્કામભાવે કરીને કેવળ ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે જ કરતો હોય તો તો ઠીક છે,

પણ જો પોતે પણ ભગવાનની પ્રસાદી જાણીને તે પદાર્થને વિષે લોભાઇને ને ભગવાનને પડ્યા મેલીને તે પદાર્થને વિષે પ્રીતિ કરે તો તે પદાર્થને ભોગવતો થકો વિષયી થઇને ભ્રષ્ટ થઇ જાય છે. માટે જે ત્યાગી ભક્ત હોય તેને તો ભગવાનને સર્વ કર્તા જાણીને તપે કરીનેજ ભગવાનને રાજી કરવા અને રાધિકાજી તથા લક્ષ્મીજી તેની પેઠે ભગવાનને પ્રેમલક્ષણા ભક્તિએ કરીને ભજવા એ અમારો સિદ્ધાંત છે.''

પછી બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ [૫]પુછ્યું જે, ''હે મહારાજ ! અમારૂં આ લોકને વિષે તથા પરલોકને વિષે સારૂં થાય તે કહો ?'' પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ''[૬]આ જે અમારો સિદ્ધાંત છે તેજ આલોક ને પરલોકને વિષે પરમ સુખનો હેતુ છે.''

પછી ગોપાળાનંદ સ્વામીએ પુછ્યું જે, ''હે મહારાજ ! ત્યાગનો ને તપ કરવાનો મનમાં ઈશક તો હોય અને ત્યાગ કે તપ કરતાં વચમાં કોઇક વિઘ્ન આવી પડે તો તેનું કેમ કરવું ?'' પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ''જેને જે વાતનો ઈશક હોય ને તે વચ્ચમાં હજારો અંતરાય આવે તો પણ તે અંતરાયનો રોક્યો રોકાય નહિ ત્યારે તેનો સાચો ઈશક જાણવો. જુવોને અમે એકવીશ વર્ષ થયાં શ્રીરામાનંદ સ્વામી પાસે આવ્યા છીએ, તેમાં અનંત ભાતનાં વસ્ત્ર તથા અલંકાર તથા ખાનપાનાદિક તેણે કરીને સેવાના કરનારા અનંત ભક્ત મળ્યા છે, પણ અમારૂં મન કોઇ પદાર્થમાં લોભાણું નથી, શા માટે જે અમારે ત્યાગનો જ ઈશક છે. અને આ સંસારને વિષે કેટલીક સ્ત્રીયું છે તે ધણી મરી ગયો હોય તો તેને વાંસે છાતી કુટી કુટીને રોયાજ કરે છે, અને કેટલીક બાઇઓ છે તે પોતાના પરણ્યા ધણીનો પણ ત્યાગ કરીને ભગવાનનું ભજન કરે છે. અને કેટલાક મૂર્ખ પુરૂષ હોય છે તે પોતાની સ્ત્રી મરી ગઇ હોય તો તેને વાંસે રોયા કરે છે અને બીજી સ્ત્રીને વાસ્તે હાયવોય કરતા ફરે છે, અને કેટલાક વૈરાગ્યવાન પુરૂષ હોય તે ઘરમાં પરણેલી સ્ત્રી હોય તેનો ત્યાગ કરીને પરમેશ્વરનું ભજન કરે છે. એવી રીતે સૌ સૌના ઈશક જુદી જુદી જાતના છે. અને અમારો તો એજ ઈશક છે ને એજ સિદ્ધાંત છે જે, ''તપે કરીને ભગવાનને રાજી કરવા ને ભગવાનને સર્વેના કર્તાહર્તા જાણીને અને સ્વામી સેવકને ભાવે કરીને તે ભગવાનની ભક્તિ કરવી અને કોઇ રીતે તે ભગવાનની ઉપાસના ખંડન થવા દેવી નહિ.'' માટે તમો પણ સર્વે આ અમારા વચનને પરમ સિદ્ધાંત કરી માનજ્યો. **ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥૧૦॥ ॥૧૦૬॥**

સંવત્ ૧૮૭૭ ના કાર્તિક સુદી ૧૧ એકાદશીને દિવસ શ્રીજી મહારાજ ગામ શ્રીકારિયાણી મધ્યે વસ્તાખાચરના દરબારમાં ઉગમણે બાર ઓરડાની ઓસરીએ રાત્રિને સમે વિરાજમાન હતા, અને ધોળો ખેસ પહેર્યો હતો ને ધોળી છીંટની ડગલી પહેરી હતી અને મસ્તક ઉપર ધોળી પાઘ બાંધી હતી અને પીળાં ને રાતાં જે ગુલદાવદીનાં પુષ્પ તેના હાર પહેર્યા હતા અને પાઘમાં પીળાં પુષ્પના તોરા લટકતા હતા, અને પોતાની આગળ બે કોરે બે વાળંદ મશાલ લઇને ઉભા હતા, અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ મુનિ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા ભરાઇને બેઠી હતી.

પછી શ્રીજીમહારાજને સચ્ચિદાનંદ સ્વામીએ પ્રશ્ન પુછ્યો જે. ''ભગવાનને વિષે પ્રીતિ હોય તેનાં શાં લક્ષણ છે ?'' પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ''જેને પોતાના પ્રિયતમ જે ભગવાન તેને વિષે પ્રીતિ હોય તે પોતાના પ્રિયતમની મરજીને લોપે નહિ, એ પ્રીતિનું લક્ષણ છે. જો ગોપીયોને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને વિષે પ્રીતિ હતી તો જ્યારે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન મથુરાં જવા તૈયાર થયા ત્યારે ગોપીયો સર્વે મળીને એમ વિચાર કર્યો જે, 'આપણે કુટુંબની તથા લોકની લાજનો ત્યાગ કરીને ભગવાનને જોરાઇએ રાખીશું.' પછી ચાલવા સમે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનાં નેત્ર સામું જોયું ત્યારે ભગવાનની રહ્યાની મરજી દેખી નહિ ત્યારે સર્વે ડરીને છેટે રહીયો, અને અંતરમાં એમ બીનીયો જે, જો આપણે ભગવાનના ગમતામાં નહિ રહીએ તો ભગવાનને આપણા ઉપરથી હેત ઉતરી જશે,' એમ વિચારીને કાંઇ કહી શકીઓ નહિ. પછી ભગવાન મથુરાં પધાર્યા ત્યારે પણ ત્રણ ગાઉ ઉપર ભગવાન હતા તો પણ ગોપીઓ કોઇ દિવસ મરજી લોપીને દર્શને ગઇ નહિ. અને ગોપીયોએ એમ જાણ્યું જે, 'ભગવાનની મરજી વિના જો આપણે મથુરાં જઇશું તો ભગવાનને આપણા ઉપર હેત છે તે ટળી જશે.' માટે હેતનું એજ રૂપ છે જે, 'જેને જે સાથે હેત હોય તે તેની મરજી પ્રમાણે રહે' અને જો પોતાના પ્રિયતમને પાસે રહ્યે રાજી જાણે તો પાસે રહે, અને જો પોતાના પ્રિયતમને છેટે રહ્યે રાજી જાણે તો છેટે રહે, પણ કોઇ રીતે પોતાના પ્રિયતમની આજ્ઞાને લોપે નહિ એ પ્રેમનું લક્ષણ છે. જો ગોપીયોને ભગવાનને વિષે સાચો પ્રેમ હતો તો આજ્ઞા વિના ભગવાનને દર્શને ગઇ નહિ, અને જ્યારે ભગવાને કુરૂક્ષેત્રમાં તેડી ત્યારે ભગવાનનું દર્શન કર્યું પણ કોઇ રીતે ભગવાનના વચનનો ભંગ કર્યો નહિ. માટે જેને ભગવાનને વિષે પ્રીતિ હોય તે ભગવાનની આજ્ઞા કોઇ કાળે લોપે નહિ, જેમ ભગવાનનું ગમતું હોય તેમ જ રહે એ પ્રીતિનું લક્ષણ છે.''

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ''લ્યો એક અમે પ્રશ્ન પુછીએ.'' પછી મુનિએ કહ્યું જે, ''હે મહારાજ ! પુછો.'' પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ''જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તે ભગવાનની મૂર્તિના સંબંધ વિનાના જે અન્ય સંબંધી પંચવિષય તેને તુચ્છ કરી નાખે છે અને પંચે પ્રકારે એક ભગવાનનો સંબંધ રાખે છે, એવો જે ભક્ત તેને ભગવાન એમ આજ્ઞા કરે જે, 'તમે અમ થકી છેટે રહો.' ત્યારે તે જો ભગવાનના દર્શનનો લોભ રાખે તો એને આજ્ઞાનો ભંગ થાય અને જો આજ્ઞા ન પાળે તો ભગવાનને એ ભક્ત ઉપર હેત ન રહે. માટે એ ભક્તે જેમ માયિક શબ્દાદિ પંચવિષયનો ત્યાગ કર્યો છે તેમજ ભગવાન સંબંધી જે શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, અને ગંધ એ પંચવિષય છે તેનો પણ ત્યાગ કરે કે ન કરે ?' એ પ્રશ્ન છે. પછી સર્વે મુનિ મળીને જેને જેવી બુદ્ધિ હતી તેણે તેવો

ઉત્તર કર્યો પણ એ પ્રશ્નનું સમાધાન થયું નહિ. પછી શ્રીજીમહારાજને કહ્યું જે, “હે મહારાજ ! એનો ઉત્તર તમે કરો.” પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, “જેને ભગવાનને વિષે દૃઢ પ્રીતિ છે અને ભગવાનને અખંડ સંબંધે રહિત જે માયિક પંચવિષય તેને તુચ્છ કરી નાખ્યા છે, અને શબ્દાદિક પંચવિષયે કરીને ભગવાન સંગાથે દૃઢપણે જોડાણો છે, તે ભક્ત ભગવાનની આજ્ઞાએ કરીને જ્યાં જ્યાં જાય છે ત્યાં ત્યાં ભગવાનની મૂર્તિ પણ એ ભક્ત ભેળી જ જાય છે ને જેમ એ ભક્તને ભગવાન વિના રહેવાતું નથી તેમજ ભગવાનને પણ એ ભક્ત વિના રહેવાતું નથી અને એ ભક્તના હૃદયમાંથી આંખ્યનું મટકું ભરીએ એટલી વાર છેટે રહેતા નથી. માટે એ ભક્તને પાંચે પ્રકારે ભગવાન સંગાથે અખંડ સંબંધ રહે છે, કેમ જે, જે શબ્દાદિક પંચવિષય વિના જીવમાત્રને રહેવાતું નથી તે શબ્દાદિક પંચવિષયને એણે તુચ્છ કર્યા છે, ને પંચે પ્રકારે કરીને ભગવાનને વિષે જોડાણો છે. તે માટે એ ભક્તને ભગવાન સાથે અખંડ સંબંધ રહે છે.” **ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥૧૧॥ ॥૧૦૭॥**

સંવત્ ૧૮૭૭ ના કાર્તિક સુદી ૧૫ પુનમને દિવસ સ્વામી શ્રી સહજાનંદજી મહારાજ ગામ શ્રીકારિયાણી મધ્યે વસ્તાખાચરના દરબારમાં ઉગમણે બાર ઓરડાની ઓસરીએ ઢોલિયા ઉપર વિરાજમાન હતા. અને ધોળો ખેસ પહેર્યો હતો, ને ધોળી છીંટની ડગલી પહેરી હતી અને ધોળો ફેંટો બોકાની સહિત બાંધ્યો હતો, અને પોતાના મુખારવિંદની આગળ પરમહંસ તથા દેશદેશના હરિભક્તની સભા ભરાઈને બેઠી હતી.

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, “પ્રશ્ન ઉત્તર કરો.” પછી મુનિએ માંહોમાંહી ઘણીવાર સુધી પ્રશ્ન ઉત્તર કર્યા, તેમાં સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ અને કારણ એ ત્રણ શરીરનો વિચાર નિસર્યો, તથા વિરાટ, સૂત્રાત્મા અને અવ્યાકૃત, એ ત્રણ શરીરનો વિચાર નિસર્યો, પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, “કારણ શરીર છે એ જીવની માયા છે, તેજ કારણ શરીર તે સ્થૂલ, સૂક્ષ્મરૂપે થાય છે. માટે સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ અને કારણ એ ત્રણ જીવની માયા છે. તેમજ વિરાટ, સૂત્રાત્મા અને અવ્યાકૃત એ ઈશ્વરની માયા છે, તે જીવની કારણ શરીરરૂપ જે માયા તે વજ્રસાર જેવી છે. તે કોઇ રીતે જીવથી જુદી પડતી નથી. માટે જ્યારે એ જીવને સંતનો સમાગમ મળે ને સંતને વચને કરીને પરમેશ્વરનું સ્વરૂપ ઓળખ્યામાં આવે ને તે પરમેશ્વરના સ્વરૂપનું ધ્યાન કરે ને તે પરમેશ્વરના વચનને હૃદયમાં ધારે તેણે કરીને એ કારણ શરીર છે તે બળીને ખોખાં જેવું થઇ જાય છે. જેમ આંબલીનું બીજ હોય ને તે બીજની છાલ બીજ સાથે અતિ દૃઢ ચોંટી હોય પછી તેને જ્યારે અગ્નિમાં શેકે ત્યારે તે છાલ દાઝીને ખોખાં જેવી થઇ જાય ને પછી હાથમાં લઈને ચોડે તો જુદી થઇ જાય તેમ ભગવાનનું ધ્યાન ને ભગવાનનું વચન તેણે કરીને કારણ શરીર શેકાઈને આંબલીનાં ફોતરાની પેઠે જુદું થઇ જાય છે. અને તે વિના બીજા કોટિ ઉપાય કરે તોય પણ કારણ શરીરરૂપ જે અજ્ઞાન તેનો નાશ થતો નથી.” એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે વાર્તા કરી.

પછી શ્રીજીમહારાજે મુનિ પ્રત્યે પ્રશ્ન પુછ્યો જે, “જાગ્રત અવસ્થામાં સત્વગુણ વર્તે છે અને સર્વે પદાર્થનું યથાર્થ જ્ઞાન વર્તે છે તો પણ જાગ્રત અવસ્થામાં જે શ્રવણ કર્યું હોય તેને સૂક્ષ્મ દેહમાં જ્યારે મનન કરે ત્યારે તે સાંભળ્યું હોય તે પાકું થાય છે. અને સૂક્ષ્મ દેહમાં તો રજોગુણ વર્તે છે તે રજોગુણમાં તો અયથાર્થ જ્ઞાન રહ્યું છે તો પણ જે જાગ્રતમાં સાંભળ્યું હોય તેનું સૂક્ષ્મ દેહમાં મનન કરે ત્યારે યથાર્થ જ્ઞાન થાય છે. એનું શું કારણ છે ?” પછી મુનિ સર્વે મળીને જેની જેવી બુદ્ધિ હતી તેણે તેવો ઉત્તર કર્યો પણ શ્રીજીમહારાજના પ્રશ્નનું સમાધાન થયું નહિ, પછી મુનિ સર્વે હાથ જોડીને બોલ્યા જે, “હે મહારાજ ! આ પ્રશ્નનો ઉત્તર તો તમે કરો તો થાય” પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, “એનો ઉત્તર તો એજ છે જે, હૃદયને વિષે ક્ષેત્રજ્ઞ જે જીવ તેનો નિવાસ છે તે ક્ષેત્રજ્ઞ ચૌદ ઈંદ્રિયોનો પ્રેરક છે તેમાં અંતઃકરણ જે છે તે ક્ષેત્રજ્ઞને સમીપે વર્તે છે. માટે અંતઃકરણમાં મનન કરે ત્યારે દૃઢ થાય છે, કાંજે ક્ષેત્રજ્ઞ છે તે સર્વે ઈંદ્રિયો અંતઃકરણ થકી સમર્થ છે, માટે ક્ષેત્રજ્ઞ પ્રમાણ કરે એ વાત અતિ દૃઢ થાય છે.” એવી રીતે એ પ્રશ્નનો ઉત્તર કર્યો, ત્યારે સર્વે મુનિએ કહ્યું જે, “હે મહારાજ ! યથાર્થ ઉત્તર કર્યો, એવો ઉત્તર બીજા કોઇથી થાય નહિ.” પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, “ગમે તેવો કામી, ક્રોધી, લોભી, લંપટ જીવ હોય અને જો આવી રીતની વાતમાં વિશ્વાસ રાખીને પ્રીતિએ કરીને સાંભળે તો તેના સર્વે વિકાર ટળી જાય છે. જેમ કોઇ પુરુષને પ્રથમ તો કાચા ચણા ચાવે એવું દાંતમાં બળ હોય ને તે જો કાચી કેરી સારી પેઠે ખાય તો તેથી ભાત પણ ચવાય નહિ તેમ ગમે તેવો કામાદિકને વિષે આસક્ત હોય પણ આવી રીતની વાતને આસ્તિક થઇને શ્રદ્ધાએ સહિત સાંભળે તો તે પુરુષ વિષયનાં સુખ ભોગવવાને સમર્થ રહે નહિ. અને તપ્તકૃચ્છ્ર, ચાંદ્રાયણાદિક વ્રતે કરીને જો દેહને સુકવી નાખે તો પણ જેવું આવી ભગવદ્વાર્તા સાંભળનારાનું મન નિર્વિષયી થાય છે તેવું તેનું થતું નથી અને આવી વાર્તા સાંભળીને જેવું તમારૂં સર્વેનું મન નિર્વિકલ્પ થતું હશે તેવું ધ્યાન કરતા હશો તથા માળા ફેરવતા હશો ત્યારે નહિ થતું હોય. માટે વિશ્વાસ રાખીને પ્રીતિએ સહિત જે ભગવાન પુરૂષોત્તમ નારાયણની વાત સાંભળવી એથી બીજું મનને સ્થિર થવાનું ને નિર્વિષયી થવાનું કોઇ મોટું સાધન નથી.” **ઇતિ વચનામૃતમ્ ॥૧૨॥ ॥૧૦૮॥**

શ્રીકારીયાણી પ્રકરણં સમાપ્તમ્